

DECLINUL UNEI CIVILIZAȚII

MARIUS DOBRE

The Decline of a Civilization. This paper tries to answer the following questions: is the West, especially France, at the end of its road? Will it be suffocated by the populations that have been immigrating during the last period of time? Following some ideas of the philosopher Emil Cioran and taking into account some events that occurred after World War II, but also some historical experiences, the tendency is to answer positively: the West (France in particular) is a civilization that ended its historical and cultural role, it is tired and easily accepts being conquered by the newcomers.

Keywords: decadence, West, France, change of civilization.

În 1957, pe când publica *Scrisoare către un prieten îndepărtat*, Cioran spunea despre societatea occidentală că este bolnavă, vlăguită, o societate fără credințe (poate cu excepția credinței în ban), ce oferă iluzia bunăstării (de care, oricum, se bucură doar câțiva „trântori”, „profitori”, „ticăloși mai mari sau mai mici”)¹. Despre decadentă în condițiile unei libertăți depline pe care o trăiește societatea occidentală și în speță cea franceză va fi vorba în continuare, ca o încercare de explicare a evenimentelor tragice petrecute în anul 2015 în Franța, dar și ca o încercare de predicție a evenimentelor viitoare. Vom urma în acest articol ideile lui Cioran, pe lângă alte considerații personale sau ale altor autori. Și iată un punct de pornire: „Unde mai poți găsi o voință de renunțare la fel de îndârjită ca a lui (a Occidentului – n.n.)? Îl invidiez pentru arta cu care știe să moară. Când vreau să-mi reîmprospătez decepțiile, îmi propun această temă de o nesfârșită bogăție negativă. Iar dacă deschid o istorie a Franței, a Angliei, a Spaniei ori a Germaniei, contrastul dintre ce au fost cândva și ce au ajuns îmi provoacă nu numai amețeală, dar și mândria de-a fi descoperit, în sfârșit, axiomele declinului”².

*

Înainte de a trece la unele considerațiuni mai concrete, lansăm deschis întrebările: este Occidentul, și în speță Franța, aproape de capătul de drum? Va fi el sufocat de populațiile ce au imigrat în ultimul timp?

Într-un articol despre Paris din 1940, Cioran nota în manieră spengleriană: „Marile civilizații, după ce și-au istovit posibilitățile de creație, după ce au scos în vileag suma de valori pe care erau chemate să le traducă în expresie și deci să le înstrăineze, făcându-le valabile restului steril al umanității – devin *provincii*. Ele nu

¹ Emil Cioran, *Istorie și utopie*, Editura Humanitas, București, 1992, p. 15-18. *Scrisoare către un prieten îndepărtat* (adresată lui Constantin Noica) a fost republicată în volumul menționat cu titlul *Despre două tipuri de societate*.

² Idem, *Ispita de a exista*, Editura Humanitas, București, 1992, p. 92-93.

mai constituie *lege* pentru alții. Destinul lor încetează de a fi fatalitate în afară. Recad în limitele lor”³. În al doilea război mondial, când Franța era cucerită de Germania, Cioran scria că Franța este realmente o civilizație ajunsă la capăt: „Nemții n-au făcut decât să-i grăbească soarta. Ar fi o cumplită greșeală să se creadă că ei sunt cauza unui atât de important eșec. Parisul a *căzut* fiindcă era merit căderii. El s-a *oferit* ocupării. Fără nemți cădea *de la sine*. Căci el a existat prea mult, el a *prea* fost”⁴. Aceste rânduri ar rezuma substanța eseului *Despre Franța*, început probabil în 1941⁵. Tot în acest eseu, el dă sentința ultimă: „Germania, Anglia sau Rusia sunt țările inegalităților geniale. Lipsa lor de formă internă le determină evoluția prin culmi și goluri, prin excese și liniști. Numai Franța s-a desfășurat *regulat* de la naștere spre moarte. Este țara cea mai împlinită care a dat tot ce putea da, care n-a pierdut niciodată căruța, care a avut un Ev Mediu, o Renaștere, o Revoluție și un imperialism. Și o decadentă. E țara care și-a făcut datoria. E țara împlinirii”⁶.

Deci, pentru Cioran, Franța intrase în decadentă încă de atunci. Sfârșitul războiului, progresele economice de mai târziu nu-l vor impresiona pe Cioran; Franța, ca și restul Europei occidentale erau obosite, erau spre final, ca toate marile civilizații ce se sting la un moment dat.

*

Dar războiul s-a terminat, iar Franța, ca toate țările occidentale, revenea în istorie și în civilizație. Nimic nu mai prevestea sfârșitul pe care îl stabilise un filosof-profet pe nume Emil Cioran, stabilit el însuși în Occidentul decadent, în Franța. Numai că a urmat pierderea coloniilor și intrarea într-o nouă eră în care trebuia să plătească și un alt preț în calitate de putere stăpânitoare de colonii: a fost obligată (cel puțin moral) să aducă pe teritoriul său anumite populații pe care le-a stăpânit, așa cum a făcut și Anglia, de altfel. Mare parte din populația nou sosită era, cum se știe, de religie musulmană, ce avea un stil de viață mult diferit de ceea ce se putea vedea în Franța modernă. Și în aceste condiții, Franța a mers mai departe și a prosperat din nou economic și cultural. (Cioran, care decretase deja sfârșitul civilizației franceze, nu credea în revenire – era acum în 1952: „Câtă întristare să vezi popoarele cu trecut mare cerșind un adaos de viitor!”⁷) Dar, din nou, pentru restul lumii, aproape nimic nu prevestea finalul mării civilizații franceze.

Pe nesimțite, numărul imigranților a crescut, ca și populația adusă de ea din colonii cu ceva timp în urmă. În ultimii ani, Franța a luat măsuri de uniformizare a drepturilor cetățenilor, printre care încercarea de îndepărtare a criteriilor religioase în abordarea problemelor cetățenilor săi. Statul francez este acum un stat profund laic, ce interzice manifestări religioase în instituțiile sale pentru a nu „ofensa” vreunul dintre cetățenii săi (fie el creștin, musulman sau de orice altă religie). Statul francez

³ Idem, *Parisul provincial...*, în vol.: *Singurătate și destin*, Editura Humanitas, București, 1991, p. 327.

⁴ *Ibidem*, p. 326-327.

⁵ Constantin Zaharia, *Prefață* la Emil Cioran, *Despre Franța*, Editura Humanitas, București, 2011, p. 11.

⁶ Emil Cioran, *Despre Franța*, p. 23-24.

⁷ Idem, *Silogisme amărăciunii*, Editura Humanitas, București, 1992, p. 46.

este corect cu toți membrii săi și nu ar trebui să întrevădem nici acum motive de nemulțumire, căci statul francez a dus conceptul de *political correctness* spre extreme. Dar este aici unul din punctele fierbinți ce a stârnit nemulțumirea unei părți a populației musulmane, cum a fost, de altfel, și politica externă antijihadistă a statului francez, ce a fost văzută drept o luptă antimusulmanism de către unii cetățeni francezi. Franța se pare că nu a reușit să rezolve problema mării minorități musulmane, creând de fapt nemulțumiri atât în tabăra creștină sau în cea laică, cât și în cea musulmană. Tabăra musulmană este nemulțumită de sărăcie, de nerespectarea unor convenții religioase de care cetățenii musulmani sunt profund atașați, de considerarea ei ca populație de mâna a doua de către unii conaționali francezi. Tabăra cealaltă se plânge de abuzuri din partea musulmanilor, de pierderea identității franceze prin încorporarea în sânul culturii franceze a celei musulmane etc.

*

Poate fi asaltul noilor populații venite o contribuție la căderea totală a Franței în particular și a Europei în general? Se pare că răspunsul este afirmativ, judecând cioranian: musulmanii vor contribui în primul rând la cădere, dar nu numai, căci Europa și Franța au primit pasive și alte populații, de toate religiile. Istovită, Franța ar vrea să se odihnească, ar zice Cioran, dar nu poate, metecii vor s-o cucerească: „Un popor împlinit, care și-a consumat talentele, valorificându-și până la capăt resursele geniului propriu, își ispășește reușita nemandând nimic după aceea. Și-a făcut datoria, aspiră acum să vegeteze, dar, din nefericire pentru el, nu stă în puterea lui s-o facă. Atunci când romanii – sau ce mai rămăsese din ei – au vrut să se odihnească, barbarii s-au urnit în masă”⁸. Nu asta era și situația francezilor înainte de 2015, un popor fericit, încercând să trăiască în liniște și bunăstare, într-o odihnă perpetuă?

Continuând ideea cuceririi de către meteci, următorul pasaj din Cioran (datat acum 1979, mult departe în timp de la primele rânduri din 1940, ceea ce dovedește continuitatea gândirii lui) este cât se poate de relevant: „Într-o seară, în metrou, priveam atent în jurul meu: eram cu toții veniți de aiurea... Între noi, totuși, două sau trei chipuri de aici, siluete stinghere, ce păreau să-și ceară iertare că se află acolo. Același spectacol și la Londra. Astăzi migrațiile nu mai au loc prin deplasări compacte, ci prin infiltrări succesive: te strecuri pe nesimțite printre «indigenii» prea vlăguiti și prea distinși spre a se mai coborî al gândul unui «teritoriu». După o mie de ani de vigilență, deschizi porțile... Când te gândești la nesfârșitele rivalități dintre francezi și englezi, apoi dintre francezi și germani, ai spune că, șubrezindu-se unii pe alții, n-aveau cu toții decât un singur scop: să grăbească ceasul ruinei lor comune, pentru ca alte specimene ale umanității să vină să le ia locul. Ca și cea de demult, noua *Volkerwanderung* va da naștere unui vâlmășag etnic ale cărui etape sunt anevoie de prevăzut cu claritate. În fața unor mutre atât de disparate, ideea unei comunități cât de cât omogene e de neconceput. Chiar faptul că o mulțime așa de pestriță este cu puțință sugerează că în spațiul ocupat de ea autohtonii nu mai aveau dorința de a salva nici măcar umbra unei identități. La Roma, în secolul al III-lea al

⁸ Idem, *Sfârtecure*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 11.

erei noastre, dintr-un milion de locuitori, abia șazeci de mii erau, se pare, de viță latină. Îndată ce un popor a dus la bun sfârșit ideea istorică pe care avea menirea s-o întruchipeze, nu mai are nici un motiv să-și apere diferența, să-și cultive originalitatea, să-și salveze trăsăturile din marea învălmășeală a chipurilor”⁹. Nu este oare, deci, repetăm, aceasta situația Franței și a celorlalte țări mari ale Europei obosite aflate la finalul civilizației, cum spune Cioran? Nu sunt ele sunt inundate de imigranți, așa cum Roma era odinioară invadată de barbari? Iar valurile de imigranți din zonele de război din Siria și Irak începute în 2015 vor grăbi fără îndoială procesul de cădere a Occidentului; acum imigrația nu mai are loc individual, cum a fost decenii la rând, ci din nou în mase compacte ca în vremurile de demult.

Dar situația poate fi și mai dramatică, cetățenii occidentali ajungând ei înșiși dominați și batjocoriți, minoritari cum vor fi, de către noii veniți: „După ce au stăpânit ambele emisfere, occidentalii sunt pe cale să devină batjocura lor: subtile umbre, relicve în sensul propriu al cuvântului, sortiți unei condiții de paria, de sclavi vlăguiti și puhavi (...)”¹⁰. Și ne vine în minte acum, după acest citat, o relatare a lui Alain Finkielkraut într-un dialog pe tema străinilor, din care vedem că asta deja se întâmplă: un copil alb, catolic, bun la învățătură, este batjocorit într-o școală publică unde majoritatea elevilor sunt musulmani, fiind numit „le français”, „l’intello” sau spunându-i-se „Tu es catholique? Tu manges du porc, tu es un porc” (deci, e vorba, după Finkielkraut, de o discriminare „socială, culturală, rasială și religioasă”)¹¹. Asemenea incidente sunt multe în cartierele locuite în majoritate de musulmani. Unii adolescenți creștini, pentru a putea trăi în liniște în asemenea cartiere sau pentru a se integra în lumea în care trăiesc, se convertesc la islam¹². Se întâmplă acum cu francezii „vechi”, ceea ce se întâmplă cu minoritățile acum câțva timp, când erau încă minorități peste tot.

E posibil chiar ca viitoarea populație majoritară să nu păstreze valorile Occidentului, valori precum egalitatea sau libertatea, ceea ce stârnește teamă deja printre francezi, mulți optând să voteze partidul de dreapta, Frontul Național. Schimbarea religiei majoritare și a populației majoritare în Franța fiind întrevăzută deja de câțiva în acest moment, există voci „minoritare” care încearcă să liniștească actuala majoritate: „Vă e teamă să fiți minoritari din punct de vedere cultural. Dar asta se va întâmpla. Asta se numește o mutație. Europa va suferi o mutație. Ea a suferit deja o mutație. Nu trebuie să vă fie teamă. Această transformare e poate înfricoșătoare pentru unii, dar ei nu vor mai fi aici să o vadă realizată”¹³.

Vorbim astfel de mersul natural al istoriei: o civilizație vlăguită este înlocuită de o alta treptat, s-a întâmplat de atâtea ori de-a lungul timpului, iar în cazul Franței,

⁹ *Ibidem*, p. 12-13.

¹⁰ *Ibidem*, p. 13.

¹¹ *Comment peut-on être étranger*, dialog între Marc Crépon și Alain Finkielkraut, în „Philosophie Magazine”, nr. 86, februarie 2015, p. 61.

¹² Michel Eltchaninoff, *La défaite des voisins*, în „Philosophie Magazine”, nr. 86, februarie 2015, p. 59.

¹³ Léonora Miano (romancieră de origine cameruneză), apud Alain Fienkielkraut, în *Comment peut-on être étranger*, p. 64.

dar și al Germaniei sau al Angliei, există premise pentru a crede aceasta; iată una dintre astfel de premise: populația europeană îmbătrânește și scade numeric, în timp ce populațiile musulmane din fostele colonii au atuuri considerabile – omogenitate, natalitate crescută, credință religioasă în calitate de liant.

Schimbarea de civilizație nu e în sine ceva rău; s-a petrecut de multe ori în istorie, cum spuneam. Nu se știe dacă *această* schimbare de civilizație va fi ceva rău; va fi ceva rău pentru aceia care au crezut în valorile creștine sau în valorile Revoluției franceze. Ceea ce credem a ști cu o probabilitate mare este că următoarea civilizație europeană va avea o puternică amprentă musulmană, toate datele conducând spre această concluzie.

*

Cum putem pune în legătură toate acestea cu ceea ce s-a întâmplat în anul 2015 și poate că se va mai întâmpla?

De la bun început trebuie subliniată astfel ideea că libertatea, de la un anumit punct încolo, devine iluzorie; libertatea dusă la extrem se autolimitează, chiar se autodistruge; este o stare semnalată încă de Platon, numită mai apoi „paradoxul libertății”. În acest sens, Cioran mai scria: (...) Societatea liberală, eliminând «misterul», «absolutul», «ordinea» și nemaivând o metafizică adevărată (cum n-are nici poliție adevărată), îl lasă pe om cu el însuși, înstrăinându-l de ființa sa, de propriile lui adâncimi. Este o societate lipsită de rădăcini, prin esență *superficială* – asta pentru că libertatea, fragilă în sine, nu are nici un mijloc de a dăinui și de a supraviețui primejdiilor ce o amenință și din afară, și dinăuntru (...)”¹⁴. Reținem de aici deci ideea de limitare și neputință a libertății; libertatea are forța incredibilă de a se autoosândi.

Se poate spune că, în acest moment, Franța a ajuns într-o asemenea situație: libertatea extremă pe care a oferit-o cetățenilor săi se întoarce împotriva ei. Iubind prea mult drepturile omului, conform devizei istorice „Liberté, égalité, fraternité”, ajunge să cadă în propria capcană și să fie lovită de cei cărora le-a acordat libertate deplină.

Ce căi de rezolvare a conflictului pot exista? Sunt de fapt doar două căi de discuție, din păcate, fără a fi, din punct de vedere logic, o falsă dilemă (căci există și o a treia, indezirabilă, a represiunii contra noilor veniți; poate și o a patra, a cincea, dar tot în acest sens..., iar francezii „cu rădăcini”, care sunt acum încă majoritari, le-ar putea aplica), ambele aplicabile doar în relația cu populația de religie musulmană, dar care s-ar putea extinde și la altele. Prima, continuarea aceleiași politici liberale, cu consecințele de rigoare. Adică, încercarea de a educa populațiile noi venite conform valorilor occidentale; aici, mulți musulmani vor avea de obiectat: li se încalcă drepturi religioase precum libertatea de a purta vălul islamic la femei, poligamia etc. Este vorba de a adapta cultura nou apărută la valorile și cultura occidentală, foarte dificil în condițiile în care nici musulmani mai vechi de pe teritoriul Franței nu s-au putut adapta. A doua cale poate fi un fel de înțelegere între francezii „sadea” și populația mai nouă, propusă, de pildă, și într-o carte apărută după

¹⁴ Emil Cioran, *Istorie și utopie*, p. 19.

primul atentat din Franța, din ianuarie 2015¹⁵: până acum, francezii, au încercat să-i adapteze pe musulmani la obiceiurile și regulile lor laice; o parte dintre musulmani au arătat că nu vor sau nu pot, deci, trebuie altă strategie; se poate face prin urmare și altceva: creștinii sau francezii înrădăcinați în general, populație încă majoritară, să permită libertatea religioasă totală (inclusiv vâlul islamic, poligamia etc., pe care statul laic le-a interzis), iar musulmanii să îngăduie nestăvilit libertatea cuvântului (inclusiv dreptul de a-l jigni, de pildă, pe profetul Mahomed). Ar fi vorba deci de un contract social pentru islam¹⁶.

*

În fine, să încercăm un un simplu exercițiu de imaginație, de genul „Ce ar zice Cioran despre cutare situație?” sau „Ce profeții ar face Cioran mai departe?”, experiment cu o deschidere argumentativă totuși, având o concluzie logică, trasă inductiv ce e drept, dar pe baza unor idei ale filosofului, enunțate de mult timp și repetate de acesta pe parcursul mai multor cărți ale sale.

Franța nu putea *altfel*, nu poate fi altfel decât egalitaristă și liberală. Dar această permisivitate, această vocație glorioasă întru drepturile omului, ar zice Cioran, tocmai această vocație îi va aduce sfârșitul. Și Cioran, propovăduitor al decadenței și dispariției Occidentului în forma pe care o știm noi astăzi, ar mai fi spus că probabil că nici Germania nu putea altfel, datorită păcatului Holocaustului din al doilea război mondial pe care îl poartă încă în spate. Anglia, pare și ea neputincioasă, abia mai reușind să țină o ultimă rămășiță a imperiului, adică întreaga insulă unită sub „Marele Regat”. Statele Unite vor urma probabil Europei, lăsând Chinei dominația economică mondială, după ce a acceptat să o integreze în jocul marilor campioni, făcând-o „atelierul” lumii întregi. Pentru Cioran, doar Rusia ar putea scăpa (poate pentru că nu e o țară occidentală, am zice noi, ci una din Estul, „îdepărtat”, care nu a cunoscut democrația și ideea de libertate autentică), „căci ei (rușii – n.n.) mai au încă orgoliu, acest motor, ba nu, această *cauză* a istoriei”¹⁷, ei au un exces de suflet, pe când francezii prea puțin¹⁸. Occidentul devine încă de acum „o *posibilitate* fără viitor”¹⁹.

*

Revenind la descriptivul pur, Cioran crede că spre deosebire de Germania, Anglia sau Rusia care sunt țări ale „inegalităților geniale”, care au „culmi și goluri, prin excese și liniști”, „numai Franța s-a desfășurat *regulat* de la naștere spre moarte. Este țara cea mai împlinită care a dat tot ce putea da, care n-a pierdut niciodată căruța, care a avut un ev mediu, O Renaștere, o Revoluție și un imperialism. Și o decadență”²⁰. Dar acum poporul francez este unul „așezat”, mai spune Cioran, iar un popor așezat e „un popor pierdut,

¹⁵ Pierre Manent, *Situation de la France*, De Brouwer, Paris, 2015.

¹⁶ Martin Legros, *Un contrat social pour l'islam*, în „Philosophie Magazine”, nr. 93, octombrie 2015, p. 84-85.

¹⁷ Emil Cioran, *Sfârtecure*, p. 13.

¹⁸ Idem, *Despre Franța*, p. 89-90.

¹⁹ Idem, *Silogisme amărăciunii*, p. 54.

²⁰ Idem, *Despre Franța*, p. 23-24.

întocmai ca un ins *cuminte*²¹; el nu mai poate fi la temelia unui imperiu, căci „imperiile se fac de oameni fără căpătâi, de derbedei, de lichele agresive, se conduc și se pierd de deputați, de ideologi și de principii. – Napoleon a fost un smintit din zarea bunului simț. Franța suferea fără el «fără rost». Dar o țară nu este decât prin aventură. Pe vremea când francezii iubeau să moară din pasiune și glorie, un paradox parizian era mai greu și mai hotărâtor decât un ultimatum. Saloanele hotărau soarta lumii, în dosul inteligenței se adăposteau văpăi și stilul era înflorirea civilă a setei de stăpânire”²².

*

Să încheiem totuși pe un ton optimist pentru cei ce vor Franța și Europa așa cum le știu ei azi? Iată mai jos două propuneri.

Pe vremea când răspundea prietenului său Emil Cioran la *Scrisoarea către un prieten îndepărtat* (1957), Constantin Noica mai credea în destinul Europei, deci și al Franței: „Dar Franța nu e țara nemângâierii, ci a împlinirilor. Occidentul întreg n-a scris Cartea lui Iov, ci mai degrabă Cartea Facerii. De aceea nu ne vine să credem, aproape, că acum, când ne întoarcem spre el nu spre a-i cere ceva, ci numai pentru a-i vedea chipul, sau când vrem să privim în obrazul Franței cum arată o comunitate istorică după vreo zece secole de glorie – ei ne răspund, prin alții și prin tine: ce vă uitați la noi? Suntem mici, urâți, hidoși. Cineva dintre noi se înșală groaznic. Și atunci vă vom spune așa: nu e vorba de voi ca atare, nu e vorba până la urmă de țările acelea pe care tu le enumeri dintr-o răsufare, Anglia și Franța, Germania și Italia; (...) e vorba însă de valorile voastre, de acele valori ce triumfă azi în lume. (...) Dar, nefericit ori nu (Occidentul – n.n.), triumfător el este, iar tânguiala unui Apus care a pus pe lume asemenea valori, în ceasul tocmai când lumea se îmbibă de ele, seamănă cu amărăciunea Israelului față de un Mesia pus pe lume de el și în care nu se mai recunoaște”²³.

În acel moment, într-adevăr, Occidentul era încă în picioare. Va reuși el în final să își salveze valorile măcar? Într-un moment de îndoială asupra propriei teorii asupra decadenței Europei, Cioran însuși a scris: „La urma urmei, continentul acesta nu și-a jucat, poate, cea din urmă carte. Ce-ar fi dacă s-ar apuca să corupă restul lumii, răspândindu-și miasele asupra-i? Ar fi un nou fel de a-și păstra prestigiul și de a-și manifesta strălucirea”²⁴.

²¹ Idem, *Îndreptar pățimaș. I*, Editura Humanitas, București, 1991, p.49.

²² *Ibidem*, p. 49-50.

²³ Constantin Noica, *Răspuns al unui prieten îndepărtat*, Addenda la: Emil Cioran, *Istorie și utopie*, p. 147, 148.

²⁴ Emil Cioran, *Silogisme amărăciunii*, p. 56.